

Emma Ojamaa

ASIAKKAAN KODISSA TEHTÄVÄN TYÖN ERITYISYYS SOSIAALITYÖSSÄ

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
04/2022

TIIVISTELMÄ

Emma Ojamaa: Asiakkaan kodissa tehtävän työn erityisyys sosiaalityössä

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

04/2022

Asiakkaan kodin merkitys sosiaalityön tekemisen paikkana on lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Tutkielmani tavoitteena on review-tutkimuksen menetelmää käyttäen muodostaa käsitys siitä, millaisia erityispiirteitä asiakkaan kotona tehtävään sosiaalityöhön liittyy. Pohjustan aihetta ensin tarkastelemalla kodin sekä kodittomuuden ja asunnottomuuden merkityksiä. Tämän jälkeen avaan lyhyesti sosiaalityön julkilausuttuja tavoitteita sekä asiakkaan kotiin vietävään sosiaalityöhön liittyvää aiempaa tutkimusta.

Valitsemani aineisto koostuu kymmenestä vertaisarvioidusta tieteellisestä sosiaalityön tutkimuksesta, jotka on analysoitu laadullisen tutkimuksen menetelmin. Asiakkaan kotia sosiaalityön tekemisen paikkana on tutkittu aineistossani päihde- ja mielenterveystyön, lastensuojelun ja lapsiperheiden palveluiden, aikuissosiaalityön, tuetun asumisen palveluiden, gerontologian sekä sosiaalityön tutkimuksen näkökulmista. Aineistoni sisältää tutkimuksia erilaisista sosiaalityön konteksteista, mikä on hyvä huomioida tutkielmani tuloksia luettaessa. Vaikka kodin erityispiirteet sosiaalityön tekemisen paikkana näyttävät aineistossani suhteellisen yhtenäisinä sosiaalityön kontekstista riippumatta, on huomioitava, että teen tuloksissani yleistyksiä kodin erityispiirteistä, enkä aina erikseen erittele käyttämäni tutkimustuloksen kontekstia. Tämän vuoksi painotan läpi tutkielmani kodin merkitysten henkilökohtaisuutta ja yksilöllisyyttä.

Analyysimenetelmänä olen käyttänyt tässä tutkielmassa teemoittelua. Muodostin aineistostani teemoittelun avulla neljä teemaa kuvaamaan asiakkaan kodin erilaisia erityispiirteitä sosiaalityön tekemisen paikkana. Ensimmäisen teeman alle lukeutuvat asiakkaan kodin fyysiset erityispiirteet, kuten kodin yksityisyys ja yksilöllisyys sekä henkilökohtaiset tavarat ja muut fyysiset elementit, kuten kodin puhtaus tai likaisuus sekä kodin fyysisiin piirteisiin liittyvät normit ja ennako-oletukset. Toinen teema kuvaa kodin emotionaalista ulottuvuutta, johon sisältyvät esimerkiksi työntekijöiden kotikäynteihin liittyvät keholliset ja aistilliset tuntemukset ja tunteet sekä asiakkaan näkökulmasta muun muassa kotiin liittyvät turvallisuuden tai turvattomuuden tunteet. Kolmannen teeman alle lukeutuvat kuvaukset kodin vaikutuksista sosiaalityön kohtaamispaikkana työntekijän ja asiakkaan väliseen valta-asetelmaan sekä vuorovaikutukseen. Aineistosta käy esimerkiksi ilmi, että asiakkaan kodissa sekä työntekijä että asiakas ottavat erilaisia rooleja kuin institutionaalisissa tiloissa. Neljäs ja viimeinen teema kuvaa, millaista erityistä osaamista asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana työntekijältä vaatii. Tällaista erityisosaamista ovat tulosteni perusteella esimerkiksi orientoituminen kotikäynteihin sekä kotikäyntien suunnittelu ja ennakoointi, improvisointi, joustavuus, tietämättömyyden sietäminen, itsereflektointi ja asiakkaan kodin erityisyyden tiedostaminen.

Kotiin sosiaalityön tekemisen paikkana liittyy aineistosta muodostamieni tulosten mukaan fyysisiä, emotionaalisia, työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukseen sekä valtasuhteeseen vaikuttavia ja työntekijän erityisosaamista vaativia erityispiirteitä. Asiakkaan koti näyttää aineistossani erityisenä sosiaalityön tekemisen paikkana, jossa työskentely vaatii työntekijältä erityistä osaamista sekä tietoa kotiin liittyvistä erityispiirteistä. Tutkielmani tulosten perusteella näyttää siltä, että sosiaalityöntekijän on omattava tietämystä asiakkaan kotiin liittyvistä erityispiirteistä sosiaalityön tekemisen paikkana sekä kotikäynteihin liittyvää erityisosaamista pystyäkseen tekemään sosiaalityön tavoitteiden mukaista työtä myös asiakkaan kotona. Tämä luo tarpeen kotikäynteihin liittyvän erityisen tietotaidon sisällyttämisestä sosiaalityön opintoihin.

Avainsanat: kodin merkitys, kotikäynti, koti ja sosiaalityö, kodittomuus, asunnottomuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

Johdanto	1
2 Tutkielman teoriatausta ja keskeiset käsitteet.....	3
2.1 Kotiin liitettyjä merkityksiä	3
2.2 Kodittomuuteen ja asunnottomuuteen liitettyjä merkityksiä.....	4
2.3 Sosiaalityön tavoitteet ja asiakkaan kotiin vietävä sosiaalityö.....	6
3 Tutkielman tavoite ja toteutus.....	9
3.1 Menetelmä.....	9
3.2 Aineisto	10
4 Kotona tehtävän sosiaalityön erityispiirteitä.....	12
4.1 Fyysiset erityispiirteet	12
4.2 Tunnelatautunut koti	14
4.3 Vaikutukset valta-asetelmaan ja vuorovaikutukseen	16
4.4 Vaatimukset työntekijän osaamiselle	18
5 Johtopäätökset.....	21
Lähteet	23
Liitteet.....	26

Taulukot

Taulukko 1	12
------------------	----

Johdanto

Tämänhetkisisissä yhteiskuntapoliittisissa linjauksissa ensisijaiseksi ja oikeanlaiseksi asumismuodoksi määrittyy yli muiden omassa kodissa asuminen (Haahtela & Juhila 2016, 192; Juhila 2018, 157–159; Juhila & Kröger 2016, 9). Kodin ensisijaisuutta painottavat yhteiskunnalliset diskurssit määrittävät rakenteellisia ja kulttuurisia reunaehdoja sille, millaisia resursseja yhteiskunta asettaa ihmisille näiden tehdessä päätöksiä asumisjärjestelyistään (Juhila & Kröger 2016, 7). Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Suomessa on viime vuosikymmeninä vähennetty laitoshoidon ja -asumisen paikkoja, ja painotus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on laajasti siirtynyt avohuollon ja -hoidon piiriin (Juhila ym. 2016, 22). Tällainen palveluiden painopisteen muutos on siis lisännyt kodin merkitystä myös sosiaalipalveluiden toteuttamisen sekä sosiaalityön tekemisen paikkana.

Monet ihmiset, jotka ovat ennen asuneet tai olleet hoidossa laitoksissa, asuvat ja kuntoutuvat nyt kotona. Heidän kotona asumistaan tuetaan erilaisilla kotiin vietävillä palveluilla. Jotta näiden ihmisten kotona asuminen voidaan turvata, on kotiin vietävien palveluiden oltava tarkoituksenmukaisia ja oikea-aikaisia sekä vastattava asiakkaan avuntarpeeseen ja intresseihin (Juhila & Kröger 2016, 9). Tämän toteutuminen vaatii sosiaalityöntekijältä tietoa kodin erityispiirteistä sosiaalityön tekemisen paikkana. Näin ollen on tärkeä jäsentää olemassa olevaa tietoa kodista sosiaalityön tekemisen paikkana sekä erityisesti niistä seikoista, jotka voivat tukea tai haastaa sosiaalityön tavoitteisiin pääsyä. Kotiin vietävien palveluiden laadun ja tarkoituksenmukaisuuden varmistamiseksi on etenkin alan ammattilaisille oltava selkeää, millä tavoin asiakkaan kotona tehtävä sosiaalityö eroaa esimerkiksi institutionaalisissa tiloissa tapahtuvasta sosiaalityöstä sekä mitä seikkoja sitä toteutettaessa on syytä ottaa huomioon. Kodin merkitysten tutkiminen voidaan katsoa sosiaalityölle olennaiseksi myös sen ihmisoikeuksia sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta painottavan luonteen vuoksi, sillä kodin tuntu on keskeinen osa turvalliseen yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen politiikkaa (Zufferey ym. 2019, 1095).

Tässä tutkielmassa tarkastelen review-tutkimuksen keinoin, millaisia erityispiirteitä asiakkaan kodilla on sosiaalityön tekemisen paikkana. Lähden käsittelemään tätä aihetta kuvaamalla kotiin sekä kodittomuuteen ja asunnottomuuteen liitettyjä määrittelyjä ja merkityksiä. Kodin erilaisten merkitysten kuvailu on keskeistä, kun pyritään tavoittamaan kotiin liittyviä erityispiirteitä. Vietäessä palveluja asiakkaiden koteihin, on hyvä tiedostaa kotiin, kodittomuuteen sekä asunnottomuuteen liitettyjä yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä, sillä juuri ne tekevät asiakkaan kodista erityislaatuisen sosiaalityön tekemisen paikan verrattuna esimerkiksi institutionaaliin sosiaalityön tekemisen paikkoihin. Pohjustan aihettani myös avaamalla lyhyesti sosiaalityön tavoitteita sekä asiakkaan kotona tehtävään työhön liittyvää aikaisempaa tutkimusta.

Työni etenee keskeisten käsitteiden määrittelystä käyttämäni tutkimusmenetelmän sekä -aineiston kuvailuun. Sen jälkeen avaan tutkimukseni tuloksia. Lopuksi pohdin vielä saamieni tulosten pohjalta jatkotutkimuksen tarpeita. Tarkoitukseni ei ole tässä työssä perustella puolesta tai vastaan, onko palveluiden vienti asiakkaiden koteihin niin sanotusti hyvä kehityssuunta, vaan luoda tietopohjaa asiakkaan kodin erityisyydestä sosiaalityön tekemisen paikkana. Mielenkiintoni aiheeseen kumpuaa muun muassa aiemmasta työkokemuksestani henkilökohtaisena avustajana, jossa pääasiallisena auttamistyön paikkana toimi asiakkaan koti. Koen myös tärkeäksi erilaisten kotiin sekä asumiseen liitettyjen normien ja ennakko-oletusten kyseenalaistamisen. Haluankin painottaa tutkielmassani kotiin liitettyjen merkitysten moninaisuutta sekä tuoda esille kotiin yhteiskunnallisesti liitettyjä odotuksia ja ennakkoluuloja, jotka vaikuttavat siihen, millainen asuminen nähdään arvokkaana ja kunniallisena, sillä tällaiset yhteiskunnalliset diskurssit vaikuttavat muun muassa poliittisten päätösten kautta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämiseen.

2 Tutkielman teoriatausta ja keskeiset käsitteet

Tässä luvussa määrittelen tutkimuskysymykseni kannalta keskeisiä käsitteitä sekä aiempaa tutkimusta aiheesta. Tutkielmani keskiössä on asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana ja tarkastelenkin tässä erilaisia merkityksiä, joita kotiin liitetään sosiaalityön tutkimuksessa. Kodin merkityksiin kietoutuvat myös kodittomuuteen sekä asunnottomuuteen liitetyt merkitykset, sillä yksi keskeinen kotiin liitetty oletus koskee sen itsestäänselvyyttä. Kodin merkitysten tutkimiseen kuuluu myös niiden kyseenalaistaminen. Kodittomuus ja asunnottomuus ovat läsnä myös suomalaisessa yhteiskunnassa, eikä niitä voi sen vuoksi sivuuttaa puhuttaessa kodin merkityksistä. Kodin sekä siihen liittyvien merkitystenantojen lisäksi avaan tässä luvussa myös lyhyesti, millaisia tavoitteita sosiaalityöllä yleisesti on, sekä kuvaan asiakkaan kotona tehtävään sosiaalityöhön liittyvää aikaisempaa tutkimusta.

2.1 Kotiin liitettyjä merkityksiä

Kaikessa yksinkertaisuudessaan koti voidaan määritellä itse hallittavaksi ja yksityiseksi tilaksi (Juhila 2018, 162–163). Kodin monet merkitykset eivät kuitenkaan mahdu vain fyysisen tilan määritelmään, minkä vuoksi on syytä erottaa toisistaan asunnon ja kodin käsitteet. Asunto ymmärretään usein nimenomaan fyysiseksi tilaksi, kun taas koti nähdään koettuna ja elettyä tilana, johon liittyy paljon tunnelatautuneita ja subjektiivisia merkityksiä (Granfelt 1998, 103). Kotiin ja sen saamiin merkityksiin voidaan liittää erilaisia tasoja. Koti on fyysinen, rajattu tila julkisen alueen sisällä, joka sulkee julkisen ulkopuolelleen ja voi kätkeä sisäänsä myös vakavia tapahtumia, jotka eivät näy sen ulkopuolelle (Laitinen 2004, 133, 137). Kotiin liittyy niin elämyksellisiä ja ruumiillisia kokemuksia (Granfelt 1998, 104) kuin myös emotionaalisia merkityksiä (Laitinen 2004, 138). Jokaisen ihmisen suhde kotiin on erilainen ja rakentuu henkilökohtaisesti. Koti siis muotoutuu jokaiselle omanlaisenaan elettyä ja koettuna tilana, johon voidaan liittää sekä positiivisia että negatiivisia merkityksiä. (Laitinen 2004, 138.)

Kotiin liittyy kiinteästi myös sosiaalinen ulottuvuus ja se saa erilaisia merkityksiä siellä tapahtuvissa sekä siihen kytkeytyvissä vuorovaikutuksellisissa suhteissa ja tilanteissa. Paikan merkityksellisyys kietoutuukin usein siellä oleviin merkityksellisiin ihmisiin (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 14). Kodin tuntu onkin fyysistä asuinpaikkaa tai omaksi koettua tilaa laajempi käsite. Granfeltin (1998, 105) mukaan koti voi esimerkiksi olla suhde, jossa ihmisen on hyvä olla ja joka vapauttaa tämän luovuutta sekä luo tälle mahdollisuuksia. Esimerkiksi hyvä asiakassuhde voi olla tällainen kotina toimiva suhde, jossa asiakas pystyy itse löytämään asioiden välisiä yhteyksiä sekä saa uusia mahdollisuuksia. Myös yksilön psyykkisen autonomian kokemusta voidaan kuvata niin kutsutulla

sisäisen kodin käsitteellä. Tällainen sisäisen kodin kokemus mahdollistaa yksilölle muun muassa mielikuvien tuottamisen sekä kyvyn puolustautua minuuden rajojen loukkauksilta. (Granfelt 1998, 105–106.) Kodin käsite sisältää siis merkityksiä aina kodiksi koetusta tilasta yksilön kokemuksiin sisäisestä kodista. Nämä kodin merkitykset määrittyvät ihmisten henkilökohtaisten kokemusten ja tunteiden sekä heidän sosiaalisten suhteidensa kautta, unohtamatta yhteiskunnallista sekä kulttuurista kontekstia, jotka osaltaan määrittävät yksilöiden kotiin liittämiä normeja ja odotuksia.

Omassa kodissa asumisen ensisijaisuutta korostavat diskurssit painottavat usein asiakkaan itsemääräämisoikeuden näkökulmaa, jonka mukaan omassa kodissa asuminen mahdollistaa asiakkaalle laitosasumista paremman mahdollisuuden tehdä omia valintoja sekä elää omien toiveidensa mukaista elämää (Juhila 2018, 159). Juhilan (2018, 159) mukaan omassa kodissa asumisen katsotaan myös muun muassa lisäävän asiakkaan omatoimisuutta ja itsenäisyyttä, kun taas laitoshoitoon liitetään mielikuvia asiakkaan ”laitostumisesta” ja passivoitumisesta. Laitostumisella tarkoitetaan prosessia, jonka aikana yksilön ajatellaan kadottavan yksityisyytensä, yksilöllisyytensä ja itsemääräämisoikeutensa sekä lakkaavan kaipaamasta omaan kotiinsa (Hurtig 2003, 130). Omassa kodissa asumisen ensisijaisuutta perustellaan usein myös asiakkaiden elämänlaadun parantamiseen vedoten, sillä monien toiveena on elää omassa kodissaan elämänsä loppuun asti, tai ainakin niin kauan kuin mahdollista (Juhila 2018, 159). On kuitenkin oleellista pohtia tilannekohtaisesti, kumpuavatko tällaiset toiveet asiakkaan omista tarpeista ja kuinka paljon esimerkiksi yhteiskunnallisilla arvonannoilla on vaikutusta siihen, miten kaikki muu kuin omassa kodissa asuminen nähdään usein vähemmän arvokkaana ja kunniakkaana vaihtoehtona. Oletukset kodin itsestäänselvyydestä vaikuttavat siihen, millaisia ennako-oletuksia ja odotuksia asumiseen liitetään. Kotiin liittyy siis myös vahvoja yhteiskunnallisia merkityksiä, jotka osaltaan vaikuttavat yksilöiden ajatuksiin ja toimintaan.

2.2 Kodittomuuteen ja asunnottomuuteen liitetyjä merkityksiä

Kodittomuuden ja asunnottomuuden eroavaisuutta voi myös hahmottaa asunnon ja kodin käsitteiden kautta – asunto viittaa enemmän fyysiseen tilaan, kun taas koti koettuun ja elettyyn tilaan (Granfelt 1998, 103). Asunnottomuus ja kodittomuus eivät siis ole toistensa synonyymeja, vaikka arkikeskustelussa ne usein sellaisina näyttäytyvät (Ranta & Juhila 2019). Kodittomuus ilmiönä ymmärretään yleensä asunnottomuutta laajemmaksi sekä luonteeltaan teoreettisemmaksi, kokemuksellisemmaksi ja subjektiiviseen hyvinvointiin liittyväksi, kun taas asunnottomuudella viitataan enemmän konkreettiseen olosuhteeseen. Asunnottomuus on konkreettisen todellisuuden kuvauksen lisäksi myös sosiaalinen konstruktio, joka saa kontekstistaan riippuen erilaisia merkityksiä. (Granfelt 1998, 44, 48.) Asunnottomuus määritellään myös yhteiskunnalliseksi ja

yhteiskuntapoliittiseksi kysymykseksi sekä ongelmaksi, jota pyritään ratkaisemaan esimerkiksi erilaisilla asunnottomuusohjelmilla (Juhila & Kröger 2016, 9). Onkin huomioitava, ettei asunnottomaksi luokiteltu ihminen aina ole koditon eikä koditon ihminen aina ole asunnon (Granfelt 1998, 103).

Niin kuin kodin merkityksiin, kodittomuuteenkin voidaan liittää monia eri tasoja. Kodittomuus voidaan ymmärtää esimerkiksi fyysisen tilan puutteena – kodittomalla ihmisellä ei ole omaa tilaa, mihin mennä tai missä olla (Granfelt 1998, 104). Jos kodittomalla ei ole omaa tilaa, on hän usein myös esimerkiksi vailla yksityisyyttä, rahaa, ruokaa, suojaa, omaisuutta, pääomaa ja valtaa, mikä ilmentää osaltaan kodittomuuden kokonaisvaltaisuutta (Moran & Atherton 2019, 2). Kodittomuudesta puhuttaessa ehkä keskeisin kodittomuuden määritelmä ja taso on yksilön oma subjektiivinen kokemus kodittomuudesta, eli kodittomuuden tunne, jota kukaan muu kuin yksilö itse ei voi määritellä (Granfelt 1998, 104–105). Yksilön kodille antamat negatiiviset merkityksenannot eivät automaattisesti johda kodittomuuden kokemukseen, vaan myös turvaton ja pelottava paikka voi tuntua ihmisestä kodilta (Laitinen 2004, 138). Ehkä kaikista kokonaisvaltaisista kodittomuuden muoto on niin kutsuttu sisäinen kodittomuus, jolla tarkoitetaan yksilön sisäisen autonomian, lämmön sekä turvallisuuden tunteen katoamista. Sisäistä kodittomuutta kuvataan syvänä ja henkilökohtaisena kokemuksena, jossa elämän ja elämisen merkitys katoaa ja jota myös ihminen, joka ei ole asunnon voi tuntea. (Granfelt 1998, 104–106.) Kaukosen (2019, 30) mukaan Suomessa asunnottomuutta ja kodittomuutta kuvataan edelleen usein yksilöllisen poikkeavuuden näkökulman kautta, jolloin siihen liittyvät rakenteelliset tekijät on mahdollista sivuuttaa. Leimaamisen kulttuuri on syvällä ihmismielessä, ja yhteisölliset mielikuvat, niin negatiiviset kuin positiivisetkin, tulevat osaksi ihmisen itsearviointia, eli vaikuttavat siihen, miten he näkevät itsensä (Heino ym. 2019, 213). Tämän vuoksi ei ole yhdentekevää, millaisia puhetapoja ja merkityksiä yhteiskunnallisesti kotiin sekä kodittomuuteen ja asunnottomuuteen liitetään.

Vallalla olevista yksilöä vastuuttavista diskursseista huolimatta asunnottomuus ei koske vain asunnottomia ihmisiä, vaan on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö (Juhila & Kröger 2016, 7). Asunnottomuudelle eri aikoina ja eri paikoissa annetut merkitykset sekä siitä tuotettu puhe vaikuttavat siihen, miten ja millä keinoin sitä pyritään ratkaisemaan. Asunnottomuudelle annettuja monia merkityksiä yhdistävät kuvaukset siitä köyhyyden muotona sekä henkilökohtaisena tragediana, jonka kanssa suuri joukko ihmisiä elää päivittäin. (Granfelt 1998, 54.) Asunnon rahoitus- ja kehityskeskukseen (ARA 2021) tilaston mukaan Suomessa on vuoden 2020 lopulla ollut 4 341 yksinelävää asunnottomia ihmistä. Näiden ihmisten sekä heidän läheistensä lisäksi asunnottomuus ja kodittomuus voivat koskettaa myös tilaston ulkopuolella olevia ihmisiä, jotka kokevat kodittomuutta

siitä huolimatta, etteivät ole asunnottomia. Yksi sosiaalityön tärkeistä tehtävistä onkin kehittää sellaisia tukimuotoja, jotka mahdollistavat hyviä asumisvaihtoehtoja myös ihmisille, joille omassa kodissa asuminen on väliaikaisesti tai pysyvästi mahdotonta (Granfelt 1998, 54). Tämä on tärkeä ottaa huomioon puhuttaessa asiakkaan kotiin vietävistä palveluista, sillä omaa kotia pidetään usein itsestänselvyytenä. Yhteiskunnallisesti jaettu ajatus on, että vähintään kohtuullinen asunto kuuluu ihmisen kaikkiin elämänvaiheisiin (Juhila ym. 2016, 18). Myös asunnottomuuden hoidossa vahva perusajatus on nykyään omassa kodissa asuminen, mikä korostuu myös valtakunnallisesti vallalla olevan asunnottomuusohjelman, Asunto ensin -periaatteen, lähtökohdissa, joissa painotetaan oman kodin tärkeyttä sosiaalisen kuntoutumisen lähtökohtana (Juhila & Kröger 2016, 9). Kaiken kaikkiaan oma asunto nähdään yleisesti tärkeänä autonomian sekä ihmisarvoisen elämän edellytyksenä, vaikkei sen katsotakaan olevan yksinään riittävä ratkaisu moninaisiin psykososiaalisiin vaikeuksiin (Granfelt 1998, 76).

2.3 Sosiaalityön tavoitteet ja asiakkaan kotiin vietävä sosiaalityö

Sosiaalityön ydintavoitteena voidaan nähdä ihmisten elämän turvaaminen sekä hyvinvoinnin lisääminen. Sosiaalityö voidaankin määritellä kollektiiviseksi toiminnaksi, jolla pyritään lisäämään ihmisten toimintakykyä, lievittämään kärsimystä sekä kompensoimaan erilaisten riskien seurauksia. (Sipilä & Anttonen 2016, 71). Sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014, 15§) määritelmän mukaan sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on lieventää elämäntilanteiden vaikeuksia sekä vahvistaa toimintaedellytyksiä ja osallisuutta yhdessä asiakkaiden ja heidän läheistensä kanssa. Niin sanotun kentällä tehtävän työn lisäksi sosiaalityöhön kuuluu keskeisenä osana myös rakenteellinen sosiaalityö, jonka keskiössä on yhteiskunnan rakenteisiin kohdistuva muutostyö. Sosiaalityön näkökulmasta keskeisiä rakenteellisia kysymyksiä ovat esimerkiksi yhteiskunnalliseen tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, ihmisoikeuksiin sekä oikeudenmukaisuuteen liittyvä problematiikka (Pohjola 2016, 88). Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun ja erilaisuuden kunnioittamisen ovatkin keskeisiä sosiaalityön periaatteita (IFSW 2014).

Juhilan (2018, 157–159) mukaan erityisesti vuosituhaten vaihteesta lähtien yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa on annettu tilaa omassa kodissa asumista korostaville suuntauksille, minkä seurauksena laitosasumista sekä -hoitoa on systemaattisesti pyritty vähentämään ja niin kutsutut liikkuvat palvelut ovat yleistyneet (ks. myös Hall ym. 2021). Avohuollon intensiteetti ei ole kuitenkaan lisääntynyt samassa suhteessa laitoshoidon vähentämisen kanssa (Poikonen & Kekoni 2019, 70). Poikosen ja Kekonin (2019, 70) mukaan avohuollon palvelut näyttävät myös muotoutuneen valikoivimmiksi, eikä palveluihin pääsy ole välttämättä helppoa. Liikkuvilla palveluilla tarkoitetaan asiakkaan kotiin

vietäviä palveluja, kuten sosiaalityötä. Kotiin vietävää sosiaalityötä toteutetaan usein ennalta-
sovittuina kotikäynteinä. (Juhila 2018, 158, 161). Sosiaalityöntekijöiden kotikäynnit voidaan nähdä
asiakkaan elämismaailman sekä systeemimaailman kohtaamisina (Pölkki 2016, 274). Pölkin (2016,
274) mukaan sosiaalityön kotikäynnejä on tutkittu vähän. Etsiessäni tietoa sosiaalityön kotikäynneistä
sekä niiden käytännöistä osoittautuikin tiedonkeruu aiheesta haastavaksi. Kotikäynnit myös
näyttäytyvät löytämässäni kirjallisuudessa ristiriitaisessa valossa. Esimerkiksi Haahtelan ja Juhilan
(2016, 196–197) mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattikirjallisuudessa kotikäynnejä
kuvataan usein riskejä minimoivina, ongelmia ennaltaehkäisevinä sekä asiakkaita tukevina, kun taas
yhteiskuntatieteellisessä, sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillista työtä tutkivassa kirjallisuudessa
on problematisoitu enemmän kotikäynneihin liittyvää vaaraa asiakkaan kodin yksityisyyden
rikkoutumisesta. Hurtig (2003, 125) taas kuvaa väitöskirjassaan kotikäynnejä luonteeltaan
juonellisesti epäselviksi, sisällöllisesti hajanaisiksi sekä niiden aikana tapahtuvia keskusteluja
rönsyileviksi. Hänen mukaansa kotikäynneillä sosiaalityöntekijöiden ammatillisuus ikään kuin
arkipäiväistyy, kun työntekijät käyttävät paljon voimavaroja kotikäynnin synnyttämän uhan
neutraloimiseen (Hurtig 2003, 125).

Kotiin liitettyjen merkitysten moninaisuus onkin tärkeä tiedostaa, kun viedään palveluita ihmisten
koteihin. Jotta kotiin vietävää sosiaalityötä voidaan toteuttaa eettisesti kestävästi, on työntekijän
oltava tietoinen kodin merkitysten lisäksi myös asiakasta sekä tämän kotirauhaa suojaavasta
lainsäädännöstä (Juhila 2018, 162–163). Kotirauha on jokaiselle ihmiselle perustuslaissa (PL
731/1999 10§) turvattu subjektiivinen oikeus, jolla käytännössä tarkoitetaan, että jokaisella on oikeus
hallita omaa yksityistä tilaansa. Näin ollen asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana antaa
parhaassa tapauksessa asiakkaalle valtaa määritellä kohtaamisen kulkua eri tavalla kuin
institutionaalisissa tiloissa, mikä taas voi mahdollistaa avoimemman kohtaamisen työntekijän ja
asiakkaan välillä (Juhila 2018, 162–164). Asiakkaan kotona tehtävän työn katsotaankin vaativan
työntekijältä asiakkaan yksityisyyden kunnioittamista (Hurtig 2003, 122). Asiakkaan ja tämän
kotirauhan kunnioittamisen voidaan taas katsoa osaltaan tasoittavan asiakkaan ja työntekijän välistä
valtasuhdetta (Juhila 2018, 162–164). Sosiaalityöntekijät ovat työnsä puolesta ainutlaatuisessa
asemassa, kun puhutaan kodin merkitysten ymmärtämisestä. Tästä huolimatta sosiaalityössä on
saatettu kadottaa ymmärrys kodin emotionaalisesta tarpeellisuudesta, millä voi olla huomattavia
vaikutuksia sosiaalityön käytäntöihin. (Buckland 2020, 77.) Jos asiakkaan kotia ei kunnioiteta tai sen
erityispiirteitä oteta huomioon, voi koti niin sanotusti institutionalisoitua (Juhila 2018, 163). Toisin
sanoen, jos työntekijät toimivat kotikäynneillä samalla tavalla kuin institutionaalisissa tiloissa
järjestettävissä tapaamisissa, he usein menettävät tilaisuuden päästä tutustumaan asiakkaan elämään

kokonaisvaltaisemmin ja pahimmassa tapauksessa jättävät huomioimatta asiakkaan oikeuden kotirauhaan.

3 Tutkielman tavoite ja toteutus

Tutkielmani tavoitteena on kuvata asiakkaan kotia sosiaalityön tekemisen paikkana etsimällä aineistostani tietoa sen erityispiirteistä. Tutkimuskysymykseni on:

Millaisia erityispiirteitä asiakkaan kodilla on sosiaalityön tekemisen paikkana?

Kokoan tutkielmassani yhteen aineistossa havaittuja asiakkaan kotona tehtävään sosiaalityöhön liittyviä erityispiirteitä. Toivon, että löytämiäni tuloksia voidaan siirtää myös käytäntöön, esimerkiksi kotikäyntejä tekevien sosiaalityöntekijöiden tai ammattiin opiskelevien hyödyntämänä.

3.1 Menetelmä

Tutkielmani on toteutettu laadullisen synteettisen tutkimuksen keinoin, eli review-tutkimuksena, jonka tavoitteena on luoda yleiskatsaus aiheeseen sekä analysoida sitä koskevia aiempia julkaisuja ja nostaa niistä esiin olennaisimmat asiat (Kallio 2006, 19). Review-tutkimuksen tyypillisimmät vaiheet ovat tutkimusongelman nimeäminen, kirjallisuuden etsiminen tutkimusongelmaan liittyen, löydetyn aineiston arvioiminen ja analysoiminen sekä johtopäätösten tekeminen analyysin pohjalta (Whittemore & Knafl 2005, 548–551). Avaan seuraavaksi tarkemmin oman review-tutkimusprosessini vaiheita.

Tutkimusongelman valintaan vaikutti kiinnostukseni asunnottomuuden ja kodittomuuden teemoja kohtaan. Näiden teemojen kautta lähdin pohtimaan kodin merkitystä. Etenkin vuosituhannen vaihteen jälkeisessä sosiaalityön kirjallisuudessa painotetaan usein uusliberalismin mukanaan tuomien yksilökeskeisten arvojen vaikutuksia yhteiskunnallisiin rakenteisiin, kuten sosiaalityön toimintaan (ks. esim. Törrönen ym. 2016). Kotikäynnit kuuluvat nykyään monen sosiaalityöntekijän työnkuvaan, erityisesti vanhus-, mielenterveys- ja vammaispalveluissa sekä päihdehuollossa ja lastensuojelussa (Juhila 2018, 158–159). Tämän vuoksi onkin tärkeä kartoittaa, millaisia erityispiirteitä asiakkaan kotiin sosiaalityön tekemisen paikkana liittyy ja mitä työntekijän on otettava huomioon mennessään asiakkaan kotiin, jotta voisi parhaiten edesauttaa sosiaalityön tavoitteiden toteutumista.

Olen tutkielmani taustoituksessa sekä sen teoriapohjaa laatiessani nojannut lähinnä suomalaisen sosiaalityön tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Tutkielmani aineistoa etsiessäni rajasin etsintäni vertaisarvioituihin artikkeleihin, jotka on julkaistu vuoden 2015 jälkeen. Aineistoni analysointimenetelmänä olen käyttänyt teemoittelua, eli pyrkinyt nostamaan aineistosta esiin tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä asiakokonaisuuksia sekä siinä usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä (Juhila, Laadullisen tutkimuksen tietoaarkisto). Seuraavassa luvussa erittelen tarkemmin keräämäni aineistoa sekä työskentelyäni sen parissa.

3.2 Aineisto

Aineistoni koostuu kymmenestä vertaisarvioidusta sosiaalityön tutkimusartikkelista. Kuusi kymmenestä artikkelista on tehty osana MARGI-tutkimushanketta, joka keskittyy yhteiskunnallisen osallisuuden eriarvoisuuden, kasautuvan huono-osaisuuden sekä köyhyyden tutkimiseen aikuissosiaalityön, mielenterveys- ja päihdetyön sekä asunnottomuustyön sektoreilla (MARGI-tutkimusryhmä, Tampereen yliopisto). Loput neljä artikkelia olen löytänyt käyttämällä apunani Finnan sekä Andorin hakukoneita. Etsin tutkimukseeni artikkeleita näistä hakukoneista hakusanoilla koti AND sosiaalityö, home AND ”social work” sekä ”social work” AND ”home visit”. Kymmenestä valitsemastani artikkelista vanhin on julkaistu vuonna 2016 ja uusimmat vuonna 2021. Aineistoni artikkeleista kuusi on englanninkielisiä ja neljä suomenkielisiä. Olen kääntänyt englanninkielisten artikkelien tulokset tähän tutkielmaan suomen kielelle, joten käännökset saattavat sisältää omaa tulkintaani. Kuuden artikkelin aineisto on tuotettu Suomessa, kahden Suomessa ja Ruotsissa, yhden Englannissa ja yhden Israelissa. Kaikki aineistoni tutkimukset on analysoitu laadullisin tutkimusmenetelmin ja aineistoni koostuu noin 130:stä sivusta tekstiä.

Asiakkaan kotia sosiaalityön tekemisen paikkana on tutkittu aineistossani päihde- ja mielenterveystyön, lastensuojelun ja lapsiperheiden palveluiden, aikuissosiaalityön, tuetun asumisen palveluiden, gerontologian sekä sosiaalityön tutkimuksen näkökulmista. Aineistossani korostuu aikuissosiaalityön, päihde- ja mielenterveystyön sekä tuetun asumisen palveluiden konteksti. Toisaalta en löytänyt käyttämistäni hakukoneista hakusanoillani muita tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia artikkeleita kuin aineistoksi valitsemani artikkelit. Myös käyttämäni MARGI-tutkimushankkeen artikkelit löytyvät käyttämilläni hakusanoilla. Aiheeni on näyttäytynyt minulle tämän vuoksi suhteellisen vähän tutkittuna. Aineistoa etsiessäni sain myös sellaisen kuvan, että aiheeni on tutkimuksen kohteena uudehko ja sen ajankohtaisuudesta kertoo osaltaan se, että kaikki aineistoni artikkelit ovat suhteellisen uusia, vanhimman ollessa julkaistu vuonna 2016. Tämä vaikuttaa luonnolliselta, sillä omaa kotia painottava poliittinen ja rakenteellinen muutos on tutkimuskirjallisuuden (esim. Juhila 2018; Juhila & Kröger 2016) mukaan kiihtynyt vasta vuosituhaten vaihteessa.

Aineistoni sisältää siis tutkimuksia erilaisista sosiaalityön konteksteista. Näiden moninaisten kontekstien olemassaolo on hyvä huomioida tutkielman tuloksia luettaessa. Kodin erityispiirteet sosiaalityön tekemisen paikkana näyttäytyvät kuitenkin aineistoni kuvauksissa suhteellisen yhtenäisinä sosiaalityön kontekstista riippumatta. Siitä huolimatta on huomioitava, että teen tuloksissani yleistyksiä kodin erityispiirteistä, enkä aina erikseen erittele käyttämäni tutkimustuloksen kontekstia. Tämän vuoksi painotankin läpi tutkielmani kodin merkitysten

henkilökohtaisuutta ja yksilöllisyyttä. Liitteestä 1 löytyvät aineistoni perustiedot, joissa käyttämieni tutkimusten konteksti on selkeästi ilmaistu.

Aloitin aineiston analysoimisen lukemalla kaikki artikkelit huolella läpi sekä samalla alleviivaamalla niiden tulososioista kaikki viittaukset asiakkaan kodin erityispiirteisiin sosiaalityön tekemisen paikkana. Niiden perusteella pystyin muodostamaan aineistoni tutkimustulosten pohjalta neljä keskeistä teemaa, joilla kuvaan asiakkaan kodin erityisyyttä sosiaalityön tekemisen paikkana. Seuraavassa luvussa avaan tarkemmin analyysini tuloksia.

4 Kotona tehtävän sosiaalityön erityispiirteitä

Aineistoni analyysin tuloksena muodostin kodin erityispiirteistä neljä teemaa, joiden kautta kuvaan tässä luvussa asiakkaan kodin erityisyyttä sosiaalityön tekemisen paikkana. Ensimmäisen teeman alle lukeutuvat asiakkaan kodin fyysiset erityispiirteet ja toiseen sen emotionaalisuus sekä aiheuttamat tunteet. Kolmas teema kuvaa kodin vaikutuksia työntekijän ja asiakkaan väliseen valta-asetelmaan sekä vuorovaikutukseen ja neljäs työntekijän erityisen osaamisen vaatimuksia asiakkaan kodissa työskenneltäessä. Taulukkoon 1 on listattu näiden teemojen keskeisimmät piirteet. Tuloksia luettaessa on hyvä muistaa, että aineistosta löytämäni teemat kietoutuvat vahvasti toisiinsa, ovat olemassa rinnakkain ja samanaikaisesti sekä näin ollen voivat mennä osittain myös päällekkäin. Aineistossani on tarkasteltu aihetta asiakkaiden, työntekijöiden sekä tutkijoiden näkökulmista. Seuraavissa tulosluvuissa avaan muodostamieni teemojen merkitystä tarkemmin aineistoni pohjalta. Jokaisen tulosluvun viimeinen kappale käsittelee aihetta sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta.

Taulukko 1. Asiakkaan kodin erityispiirteitä sosiaalityön tekemisen paikkana.

Fyysiset erityispiirteet	Emotionaalisuus	Vaikutukset valta-asetelmaan ja vuorovaikutukseen	Työntekijän erityisen osaamisen vaatimukset
<ul style="list-style-type: none">• kodin yksityisyys ja yksilöllisyys• henkilökohtaiset tavarat• muut fyysiset elementit, kuten kodin puhtaus tai likaisuus• kodin fyysisiin piirteisiin liittyvät normit ja ennakko-oletukset	<ul style="list-style-type: none">• työntekijöiden kotikäynteihin liittyvät keholliset ja aistilliset tuntemukset• kodin ilmapiirin aiheuttamat tunteet työntekijöille• asiakkaan näkökulmasta kodin turvallisuus tai turvattomuus – autonomia vs. yksinäisyys ja pelko	<ul style="list-style-type: none">• erilaisten roolien ottaminen kuin institutionaalisissa tiloissa• asiakkaan henkilökohtaisessa tilassa toimiminen tasoiittaa osaltaan asiakkaan ja työntekijän välistä valta-asetelmaa• asiakkaan koti konkretisoi vuorovaikutuksessa esiin tulevien asioiden olemassaoloa asiakkaan arjessa sekä voi tarjota tälle tilan puhua vaikeistakin asioista	<ul style="list-style-type: none">• orientoituminen kotikäynteihin ja ennakointi• improvisointi, joustavuus ja tietämättömyyden sietäminen• itsereflektointi• asiakkaan kodin erityisyyden tiedostaminen työskentelypaikkana – kunnioitus

4.1 Fyysiset erityispiirteet

Koti on ihmisen jokapäiväisen elämän areena, mikä on huomioitava siellä työskenneltäessä (Juhila ym. 2021, 252). Fergusonin (2018, 70) mukaan koti on myös keskeinen osa materiaalista kulttuuria, joka määrittää elämäämme ja meitä. Juhilan ja kumppaneiden (2021, 252, 258) mukaan asiakkaat pystytään kohtamaan paremmin kokonaisina ihmisinä ja heitä pystytään tukemaan

kokonaisvaltaisemmin heidän jokapäiväisessä ympäristössään kuin institutionaalisissa tiloissa, sillä siellä heidän vahvuutensa ja ongelmansa voidaan huomata helpommin. Toisaalta kotona asumisen ja kodin yksityisyyden liiallinen idealisoiminen voi myös estää avun tarpeessa olevilta, kuten ikääntyneiltä, avun pyytämisen ja siten paradoksaalisesti uhata heidän kotona asumistaan ja selviytymistään (Vesa ym. 2017, 26). Myös esimerkiksi päihdeongelmasta toipuvalla koti esineineen ja muistoineen saattaa laukaista halun juoda (Holmberg & Ranta 2021, 61). Kodin yksityinen luonne mahdollistaakin juomista sekä estää ulkopuolisten puuttumista siihen (Vesa ym. 2017, 26). Toisaalta kodin henkilökohtaisten esineiden merkitykset saattavat olla yksi syy siihen, miksi kodista ylipäättään voi muodostua turvallinen ja vieroittautumista tukeva sekä häpeältä suojaava tila (Holmberg & Ranta 2021, 60).

Jokainen koti on erilainen, niin kuin siellä tehtävä työkin, joten kotikäyntejä tekevien työntekijöiden työympäristöt muuttuvat jatkuvasti. Asiakkaiden kotona tehtävä työ ei siis ole yhtä rutiininomaista ja ennustettavaa kuin institutionaalisissa tiloissa, kuten toimistoissa tehtävä työ. (Juhila ym. 2021, 252.) Muzicantin ja Peledin (2018, 835) mukaan kotikäynnit nähdäänkin usein niin sanottuna ”likaisena työnä” toimistotyöhön verrattuna. Asiakkaan kodin fyysiset elementit, kuten sen puhtaus tai likaisuus, eivät kuitenkaan vaikuta kotikäyntien keholliseen ja aistilliseen luonteeseen, vaan ne ovat aina läsnä asiakkaan kotiin mentäessä (Ferguson 2018, 75). Muzicantin ja Peledin (2018, 836) tutkimuksessa suurin osa sosiaalityöntekijöistä koki asiakkaan kotona tehtävän työn aiheuttamat keholliset kokemukset positiivisiksi, ainutlaatuisiksi sekä vaivan arvoisiksi. Myös kotikäynteihin liittyvät epähygieeniset tekijät nähtiin usein merkkinä autenttisuudesta, läheisyydestä ja totuudenmukaisuudesta. (Muzicant & Peled 2018, 836.) Kotiin liittyy kulttuurisia normeja, jotka muun muassa vaikuttavat siihen, miten työntekijät kommentoivat asiakkaan kotia. Asiakkaan kodin kommentoimiseen liittyykin normatiivisia taustaoletuksia siitä, miltä kodin pitäisi näyttää. Asiakkaalla ei ole paljoa valtaa keskusteluissa, joissa hänen kotiaan katsotaan normatiivisten taustaoletusten läpi. Kotiin liittyvät normit onkin hyvä tiedostaa ja niitä kohtaan olla myös kriittinen asiakkaan kotia havainnoitaessa ja kommentoitaessa. (Juhila ym. 2020, 13–14.) Esimerkiksi yksi kotiin liittyvä normatiivinen oletus on, että jokaisella on koti. Onkin muistettava, että myös kodittomat, tilapäisasunnoissa tai jonkun luona majoilevat ihmiset saattavat myös tarvita jalkautuvia tukimuotoja esimerkiksi raittiutensa tueksi. (Holmberg & Ranta 2021, 67.)

Koti on myös ainutlaatuinen paikka tehdä sosiaalityön tutkimusta. Koti on yksityinen paikka täynnä kulttuurisia, materiaalisia ja kehollisia merkityksiä, jotka vaikuttavat työntekijöiden, tutkijoiden sekä asiakkaan käyttäytymiseen siellä (Lydahl ym. 2021, 527). Haastateltavan kodin sensitiivisyyttä ei voida sivuuttaa ja tutkijan on haastateltavan kotiin mennessään tiedostettava astuvansa tämän

yksityiselle alueelle. On muistettava, että niin kuin jokainen haastateltava, myös jokainen koti on omanlaisensa. (Kallinen & Rautio 2016, 33–34.) Lydahlin ja kumppaneiden (2021, 524) mukaan on tutkijalle etuoikeus päästä seuraamaan kotikäyntiä asiakkaan yksityiseen ympäristöön. Haastattelupaikkana koti sisältää eettistä pohdintaa muun muassa sen osalta, missä kodin tiloissa sensitiivisistä aiheista puhutaan. Haastateltavan näkökulma on tässä tärkeä ottaa huomioon, sillä kodin sisälläkin toiset tilat ovat yksityisempiä kuin toiset. (Kallinen & Rautio 2016, 28.) Kodin sisällä on paikkoja, joissa normatiivisesti otetaan vieraita vastaan, kuten olohuone sekä intiimimpiä paikkoja, kuten makuuhuone tai kylpyhuone, joihin vierailta ei yleensä ole pääsyä (Günther 2021, 259, 261). Toisaalta asiakkaan kohtaaminen tämän kodin intiimeissä tiloissa, kuten makuuhuoneessa ja keittiössä, mahdollistaa empatian osoittamisen sekä antaa paremman käsityksen asiakkaan hyvinvoinnista ja turvallisuudesta (Ferguson 2018, 75). Kallisen ja Raution (2016, 32) mukaan haastateltavan koti haastattelupaikkana voi mahdollistaa etenkin lapsille ja nuorille sensitiivisistä aiheista puhumisen heille turvallisella tavalla, kun he voivat kertoa vaikeista kokemuksistaan ja tunteistaan omassa tilassaan, omien tavaroidensa keskellä ja muiden perheenjäsenten ollessa samassa talossa.

4.2 Tunnelatautunut koti

Siirtyminen toimistolta asiakkaan kotiin on sosiaalityöntekijälle iso muutos, sillä asiakkaan kotona sosiaalityöntekijä kokee sellaisia kehollisia ja aistillisia tuntemuksia, jotka eivät ole osa toimistoympäristössä tehtävää työtä. Nämä aistimukset voivat jopa häiritä sosiaalityöntekijän työskentelyä asiakkaan kodissa. (Muzicant & Peled 2018, 831–835.) Asiakkaan kotiin meneminen voi hämmentää työntekijää lyhyeksi ajaksi tai hämmennys voi kestää jopa koko kotikäynnin ajan. Kodin ilmapiiri voi olla häkellyttävä ja ahdistava, jolloin työntekijällä voi olla vaikeuksia toimia. (Ferguson 2018, 69–75.) Sosiaalityöntekijät tulevat kotikäynneillä enemmän tietoisiksi omista kehoistaan ja heidän kokemansa aistimukset ovat luonteeltaan ennalta-arvaamattomia ja kontrolloimattomia (Muzicant & Peled 2018, 832). Kotiin tehtävän työn tilannekohtainen ja ennalta-arvaamaton luonne voi aiheuttaa työntekijöissä stressiä (Juhila ym. 2021, 259) sekä pelon ja ahdistuksen tunteita (Ferguson 2018, 71). Asiakkaan koti työympäristönä voi ennakoimattomuutensa vuoksi herättää työntekijöissä myös epävarmuuden tunteita sekä synnyttää erilaisia turvallisuusriskejä (Juhila ym. 2021, 253). Näin ollen kotikäynnit ikään kuin katkaisevat sosiaalityöntekijän rutinoituneen toimistotyön sekä vaativat sosiaalityöntekijältä huolellista valmistautumista (Muzicant & Peled 2018, 831).

Kotikäynteihin liittyy usein ennalta-arvaamattomia tilanteita, moninaisia haasteita, erilaisia tunteita ja jopa draamaa. Kotikäynnit eivät ole muun institutionaalisen toiminnan jatke, vaan vaativat

työntekijältä orientoitumista kehollisempaan ja aistillisempaan kokemukseen sekä asettumista asiakkaan kotiin. (Ferguson 2018, 71–72.) Muzicantin ja Peledin (2018, 835) tutkimuksessa työntekijöiden kehollisuuteen ja erityisesti kosketukseen liittyvät tuntemukset kytkeytyivät usein asiakkaan kodin hygieniaan tai väkivallan pelkoon kotikäynnillä. Osa työntekijöistä oli kokenut kotikäynneillä väkivaltaa tai sanallista uhkailua ja joutunut pelkäämään turvallisuutensa puolesta (Muzicant & Peled 2018, 835). Työntekijä voi kokea pelkoa myös asiakkaan kodissa liikkuaan, mikä voi aiheuttaa välttelyä ja näin häiritä tämän työtä, johon kuuluu asiakkaiden elinolosuhteiden kokonaisvaltainen tarkastelu (Ferguson 2018, 78). Toisaalta sosiaalityöntekijän institutionaalinen rooli saattaa auttaa työntekijää sivuuttamaan tunteensa tilanteissa, joissa kotikäynneillä kohdataan jotain järkyttävää tai häkellyttävää. Ammattiroolin taakse pystyy tällöin ikään kuin piiloutumaan ja hoitamaan työtehtävät ”tunteettomasti” tilanteesta huolimatta. (Muzicant & Peled 2018, 833.)

Asiakkaan näkökulmasta kotiin vietävät palvelut voidaan nähdä tämän autonomiaa vaarantavina (Juhila ym. 2021, 259). Kodin yksityisyys asettaakin sensitiivisyyden vaateen siellä tehtävälle työlle (Vesa ym. 2017, 26). Koti synnyttää ja sulkee sisäänsä herkkiä tilanteita sekä tekee näkyväksi siihen liittyvien tunteiden ja muistojen käsittelemisen merkityksen. Lisäksi kotona asiakas voi kohdata sensitiiviset aiheet tilassa, jossa hänen pitäisi pystyä myös elämään niiden kanssa. (Holmberg & Ranta 2021, 62, 66.) Esimerkiksi Vesan ja kumppaneiden (2017, 26) tutkimuksessa iäkkäät naiset kokivat usein kotiin vietävän päihdetyön turvallisemmaksi vaihtoehdoksi kuin ohjautumisen avopalveluiden asiakkaaksi. Toisaalta kodin elinympäristö voi olla myös turvaton, mikä tuo haasteita esimerkiksi siellä tehtävälle päihdetyölle (Holmberg & Ranta 2021, 67). Kodin valtasuhteet saattavat tehdä kodista myös esimerkiksi lapsille turvattoman paikan puhua totuudenmukaisesti omista kokemuksistaan (Ferguson 2018, 77). Koti ei olekaan neutraali paikka (Ferguson 2018, 70; Kallinen & Rautio 2016, 27), vaan usein tunnelatautunut ympäristö, johon liittyy paljon ristiriitaisiakin tunteita. Esimerkiksi Vesan ja kumppaneiden (2017, 34) tutkimuksessa iäkkäät naiset kuvailevat kotia arvokkaana paikkana, jossa asuminen merkitsee heille samanaikaisesti myös suurta yksinäisyyttä ja turvattomuutta, mikä osaltaan lisäsi heidän masennustaan, eristäytyneisyyttään sekä alkoholin käyttöään. Kotiin jääminen voi olla myös keino hallita itseinhoa ja jaksamattomuutta. Kodin merkitys voi kuitenkin myös muuttua ajan kanssa, esimerkiksi ahdistusta tuottavasta ja katkaisuhuoltoon haastavasta tilasta voi ajan kanssa muuntua sen onnistumista tukeva ja nautintoa tuottava ympäristö. (Holmberg & Ranta 2021, 61, 62.)

Koti on myös tunnelatautunut sosiaalityön tutkimuksen ympäristö. Kun tutkija menee haastateltavan kotiin, saattaa se muistuttaa sosiaalityöntekijän kotikäyntiä, mikä voi herättää haastateltavassa erilaisia tunteita ja ennakkoluuloja (Kallinen & Rautio 2016, 28). Kodin intiimin luonteen vuoksi

tutkijan onkin vaikeaa, jopa lähes mahdotonta, olla siellä vain näkymätön ulkopuolinen tarkkailija (Lydahl ym. 2021, 526). Voidaankin pohtia, millä oikeudella tutkija esittää sensitiiviseen aiheeseen liittyviä kysymyksiä tilassa, joka on haastateltavalle tärkeä. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että haastateltava saa itse valita, missä häntä haastatellaan, eikä haastattelupaikkaa pidä valita vain tutkijan tavoitteita ajatellen. Jos haastattelu kuitenkin toteutetaan haastateltavan kotona, voi se monella tavalla edesauttaa tutkijan ja haastateltavan välille syntyvää yhteistyötä. Haastateltavan kodissa tapahtuvassa haastattelussa tutkijan empaattinen suhtautuminen haastateltavaan korostuu, kun tutkija pääsee lähemmäksi haastateltavan elämää. Haastateltavan koti haastattelupaikkana mahdollistaa myös haastattelujen eettisen lopettamisen, kun haastattelut voidaan päättää kevyempiin teemoihin ja haastateltavalla on mahdollisuus puhua haastattelun jälkeen muustakin kuin sensitiivisestä tutkimusaiheesta. (Kallinen & Rautio 2016, 3, 27, 29.)

4.3 Vaikutukset valta-asetelmaan ja vuorovaikutukseen

Asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana vaikuttaa sekä työntekijän että asiakkaan käyttäytymiseen (Ferguson 2018) ja kotiin liittyvät kulttuuriset normit vaikuttavat heidän keskinäiseen vuorovaikutukseensa kotikäynneillä (Juhila ym. 2020). Kodin fyysiset rakenteet luovat ympäristön siellä tapahtuvalle hoivalle sekä vuorovaikutukselle työntekijän ja asiakkaan välillä (Günther 2021, 261). Koti esineineen tarjoaa tukea tuottavan lähtökohdan työntekijän ja asiakkaan kohtaamiselle sekä toisaalta haastaa perinteiset työntekijän ja asiakkaan positiot, kun työntekijä astuu asiakkaan henkilökohtaiseen tilaan (Holmberg & Ranta 2021, 59). Vesa ja kumppanit (2017, 32–33) painottavatkin, että asiakkaat haluavat tulla kohdatuiksi tasavertaisina ja itsenäisinä toimijoina ja on tärkeää, että työntekijä pystyy menemään tarpeeksi lähelle asiakasta sekä tarkastelemaan asioita tämän näkökulmasta. Asiakkaan kotiin mentäessä työntekijät yleensä kunnioittavat tämän yksityisyyttä esimerkiksi soittamalla ovikelloa, vaikka heillä olisikin avaimet tämän asuntoon. Työntekijöiden teot voivatkin myös rikkoa asiakkaan kodin yksityisyyttä, jolloin asiakkaan kodista tulee ikään kuin institutionaalisten tilojen jatke. (Günther 2021, 262.) Koti onkin esimerkiksi erilaisten arviointimenetelmien käyttökontekstina erityinen, sillä asiakkaan kotiin ei voi vain mennä lomakkeen kanssa ja alkaa täyttämään sitä, vaan asiakkaaseen pitää luoda suhde ensin. Työntekijöiden tulee myös olla valppaina sille, milloin arviointimenetelmää on sopiva käyttää, millaisia käsitteitä asiakkaiden kanssa käytetään ja milloin käyttöä on syytä perustella asiakkaalle. (Räsänen 2019, 119, 121.)

Kulttuurisesti sensitiivinen kotiympäristö ja tietyt kenttätyöhön liittyvät tekijät lisäävät sekä työntekijän että asiakkaan taipumusta erilaisten roolien ottamiseen. Tyypillistä esimerkiksi on, että tutkijoiden ja työntekijöiden mennessä asiakkaan kotiin, asiakas ottaa niin sanotun isännän roolin ja

ammattilaiset sulautuvat vieraiden rooleihin. (Lydahl ym. 2021, 520.) Julkisten tilojen asiakastyöntekijäpositiot voivat siis muuntua asiakkaan kotona isäntä-vieraspositioksi (Holmberg & Ranta 2021, 60; Juhila ym. 2020, 12). Isännän ja vieraan -roolien lisäksi ystävän -roolia tarjotaan kotikäynneillä usein. Asiakkaan sulautuminen ystävän rooliin voidaan nähdä merkinä kiintymyksestä ja luottamuksesta sekä toisaalta myös keinona hallita tilannetta. (Lydahl ym. 2021, 520–522.) Työntekijästä tuleekin usein tärkeä osa asiakkaan elämää. Tällöin esimerkiksi erilaisten ”lahjojen”, kuten ruuan tai juoman tarjoaminen on yleistä. (Juhila ym. 2021, 256–257.) Työntekijät usein kokevat, että tällaisten ”lahjojen” hyväksyminen voi vahvistaa työntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta entisestään (Juhila ym. 2021, 257) sekä antaa mahdollisuuden intiimimpään ilmapiiriin ja parempaan tiedonsaantiin (Muzicant & Peled 2018, 833). Toisaalta tarjous voi tilanteesta riippuen olla vain kulttuuristen normien mukaista työntekijän ”isännöimistä”, jolloin se ei sisällä niin syvällistä merkitystä. Tällaiset tilanteet voivat aiheuttaa työntekijöille myös ristiriitaisia tunteita, jos he pelkäävät ruuan tai juoman vahingoittavan heitä tai toisaalta loukkaavansa asiakasta, jos he kieltäytyvät tarjoamisista. (Muzicant & Peled 2018, 833–834.) Työntekijä ja asiakas voivatkin myös kieltäytyä heille tarjotuista rooleista ja vaikka tämä voi olla myös kiintymyksen osoitus, voi se osaltaan häiritä tapaamisen kulkua sekä vuorovaikutusta kotikäynnin aikana (Lydahl ym. 2021, 526).

Kotikäynnit vaikuttavat asiakkaan kodeille annettuihin merkityksiin sekä kotiin vietävän hoivan institutionaalisiin normeihin (Günther 2021, 262). Koti asiakkaan hallitsemana tilana muuttaa institutionaalisten tekojen luonnetta, sillä siellä institutionaalisen sääntöjen ylläpitäminen muuttuu ja asiakkaan vastuu sekä autonomia korostuvat. Myös asiakkaan vastuu omasta hyvinvoinnistaan sekä mahdollisuus käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja vaikuttaa hoidon institutionaalisiin käytäntöihin korostuvat. (Holmberg & Ranta 2021, 62, 63, 65.) Kotiin jalkautuvassa työssä on kuitenkin kyse asiakkaan ja sosiaalityöntekijän jakamasta vastuusta, jota sosiaalityöntekijä koordinoi (Vesa ym. 2017, 35). Juhilan ja kumppaneiden (2021, 256) tutkimuksessa työntekijät muun muassa kuvailevat, kuinka kotikäynnejä tekemällä he kehittävät luottamuksellista suhdetta asiakkaaseen, joka eroaa syvyydeltään paljon institutionaalisisissa tiloissa tehtävästä työstä. Vesan ja kumppaneiden (2017, 26) mukaan taas kotiin liittyvä turvallisuuden tunne mahdollistaa luottamuksellisen ilmapiirin syntymisen, mikä on edellytys toimivalle asiakassuhteelle. Muzicantin ja Peldin (2018) tutkimuksessa kotikäyntien kokonaisvaltaisuus näyttäytyi sosiaalityöntekijöille usein myös ainutlaatuisena mahdollisuutena syventää tietoa asiakkaan elämäntilanteesta. Holmbergin ja Rannan (2021, 66) mukaan katkaisuhoidon yhteydessä koti taas on tila, joka tulee konkreettisesti ja kokonaisvaltaisesti läsnä olevaksi asiakkaiden ja työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Kohtaamiset kodissa havainnollistavat, missä, miten ja millaisessa sosiaalisessa ympäristössä asiakas elää ja esimerkiksi millaisia juomisen lopettamista tukea tai haastavia tekijöitä sieltä voidaan

paikantaa. Tällaisten havaintojen tekeminen ei ole oikeastaan mahdollista missään muualla. (Holmberg & Ranta 2021, 66.) Vaikka asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana voi alleviivata työntekijän ja asiakkaan välisiä kulttuurisia, etnisiä ja luokkaan liittyviä eroja (Muzicant & Peled 2018, 839), voi se myös tasoittaa asiakkaan ja työntekijän välistä valta-asetelmaa, kun tapaamiset tapahtuvat asiakkaalle ominaisessa tilassa sekä näin mahdollistaa autenttisemmän kohtaamisen heidän välillään (Juhila ym. 2021, 258; Muzicant & Peled 2018, 839).

Tehdessään tutkimusta haastateltavan kotona tutkijan on neuvoteltava ja tasapainoiltava sosiaalityön tutkimukseen liittyvien käytäntöjen noudattamisen sekä haastateltavalle turvallisen ympäristön luomisen välillä (Lydahl ym. 2021, 527). Haastateltavan kotona tehtäviä haastatteluja määrittävät tämän arjen rutiinit ja tutkija voi haastateltavan kotona kohdata ennalta-arvaamattomia tilanteita, jotka voivat osaltaan häiritä haastattelujen toteuttamista (Kallinen & Rautio 2016, 26). Tutkijan tekemään tasapainoiluun on tunnistettavissa kaksi strategiaa: yritys olla näkymätön sekä erilaisiin rooleihin asettuminen kotikäynnin aikana. Tutkijan roolin vaihdokset voidaan nähdä yhteistyötä edesauttavaksi strategiaksi sekä keinoksi päästä lähemmäs haastateltavaa. (Lydahl ym. 2021, 527.) Lydahlin ja kumppanien (2021, 523) tutkimuksessa erilaisten roolien ottaminen myös mahdollisti tutkijoille ”näkymättömyyden” haastateltavien kotona, kun tutkijan rooli jäi taka-alalle. Haastateltavien kotona tehtävä haastattelu voi keventää myös tutkijan ja haastateltavan välistä valtasuhdetta ja näin tukea tutkijan sekä haastateltavan välistä vuorovaikutusta. Haastateltavan koti haastatteluympäristönä tarjoaa kontekstin, joka avaa mahdollisuuksia keskustella vaikeistakin asioista sekä konkretisoi haastattelupuheessa kerrottujen asioiden läsnäoloa haastateltavien arjessa. Haastattelun tapahtuessa kotikontekstissa mahdollisuus dialogiseen haastatteluun korostuu, koska haastattelu voi muistuttaa luonnollista keskustelua, jossa keskustelun osapuolet ovat tasa-arvoisempia. Haastateltavan koti haastattelupaikkana voi myös antaa tilaa ja aikaa dialogiselle puheelle, mikä tukee arkaluontoisten aiheiden käsittelyä. (Kallinen & Rautio 2016, 28, 30, 32.)

4.4 Vaatimukset työntekijän osaamiselle

Työntekijöiden on oltava tietoisia siitä, ettei työtä voi tehdä asiakkaiden kodeissa samalla tavalla kuin institutionaalisissa tiloissa (Juhila ym. 2021, 252). Vaikka sosiaalityön käytäntöihin vaikuttavat aina institutionaaliset ja organisatoriset säännöt, tarvitaan kotikäynneillä aivan omanlaista osaamista. Sosiaalityöntekijän on muun muassa osattava orientoitua kotikäyntien kehollisiin aspekteihin sekä reflektoida aktiivisesti omia kokemuksiaan. (Ferguson 2018, 78–79.) Kotikäynneillä tehtävä työ on kokonaisvaltaista ja vaatii työntekijältä joustavuutta ja jatkuvaa reflektointia. Työntekijän on annettava asiakkaalle aikaa päättää, millaista tukea tämä tarvitsee tai haluaa saada sekä sovitettava työ asiakkaan tarpeisiin, jotta asiakkaan kotiin tehtävällä työllä on mahdollisuus onnistua. (Juhila ym.

2021, 252, 257–258.) Kotikäynneillä työntekijät voivat kohdata ennalta-arvaamattomia ja työtä häiritseviä tilanteita, joihin heidän on osattava suhtautua oikealla tavalla – työntekijän täytyy osata improvisoida, käyttää tilaa höydykseen sekä tehdä yhteistyötä asiakkaiden kanssa heidän kodeissaan. Improvisointi ahdistavissakin tilanteissa voidaan siis katsoa osaksi työntekijän ammattitaitoa. (Ferguson 2018, 71–72, 76.) Sosiaalityöntekijän on myös tärkeä kunnioittaa asiakkaan henkilökohtaisia rajoja sekä ymmärtää kodin yksityisyys ja erityisyys työskentelypaikkana (Vesa ym. 2017, 35).

Ennen kotikäynnille menoa sosiaalityöntekijän on arvioitava siihen liittyviä mahdollisia riskejä ja muutenkin suunniteltava kotikäynnin kulkua (Ferguson 2018, 71). Osa työntekijän ammattitaitoa onkin ennakoita ennakoimatonta, eli varautua etukäteen esimerkiksi erilaisiin turvallisuuteen liittyviin riskeihin (Juhila ym. 2021, 253). Toisaalta sosiaalityöntekijän on myös pystyttävä kestämään tietämättömyyttä sekä vastaamaan spontaanisti ennalta-arvaamattomiin tapahtumiin, joita kotikäynneillä esiintyy (Ferguson 2018, 71). Kotiin jalkautuva työ vaatii sosiaalityöntekijältä joustavaa, kiinnipitävää ja asiakkaan ehdoilla etenevää työskentelytapaa (Vesa ym. 2017, 30, 32). Pystyäkseen tekemään työnsä asiakkaan kotona on työntekijän osattava ottaa huomioon yksittäisen asiakkaan tarpeet joustavasti (Juhila ym. 2021, 254). Koti sosiaalityön tekemisen paikkana edellyttääkin sekä asiakkailta että työntekijöiltä kykyä asettua positioihin, joissa institutionaalisille kohtaamisille perinteiset vastuu- ja kontrolliasemat muuttuvat (Holmberg & Ranta 2021, 65). Työntekijöiden on reflektoitava jatkuvasti omaa tekemistään, etteivät he vaaranna asiakkaan autonomiaa esimerkiksi tekemällä asioita tämän puolesta eikä tätä varten. Asiakkaan itsenäisyyden tukeminen onkin yksi tärkeimmistä sosiaalityön tehtävistä. (Juhila ym. 2021, 259.)

Muzicantin ja Peledin (2018, 837) mukaan kotikäyntien kulkua ei erikseen määritellä sosiaalityön ammatillisissa diskursseissa ja etenkin sen keholliset ja aistilliset aspektit jäävät usein mainitsematta. Työntekijän on kuitenkin tiedostettava kotiin liittyvät kulttuuriset normit ja osattava reflektoida niitä sekä omia ennako-oletuksiaan asiakkaan kotia havainnoidessaan ja kommentoidessaan (Juhila ym. 2020, 13–14). Työntekijä on institutionaalinen toimija, jonka on tärkeä tiedostaa oma valta-asemansa suhteessa asiakkaaseen (Günther 2021, 262). Muzicantin ja Peledin (2018, 836) tutkimuksessa monet sosiaalityöntekijät näkivät kotikäynteihin liittyvän kehollisen ulottuvuuden tärkeäksi osaksi sosiaalityön ammatillista toimintaa. Työntekijät mainitsivat myös tietoisien ja hallitun kehollisen läsnäolon yhdeksi ammattitaidon osaksi, joka voi auttaa muodostamaan paremman suhteen asiakkaaseen (Muzicant & Peled 2018, 838). Käyttäen apunaan monia erilaisia kommunikaatiomenetelmiä työntekijät voivat omalla toiminnallaan luoda asiakkaan kotona tapahtuvalle auttamistyölle tilannekohtaisesti rauhallisen tai eloisan ilmapiirin sekä etsiä konsensusta

asiakkaan kanssa auttamisen tavoista (Günther 2021, 262). Asiakkaan kotiin kohdistuva tarkkailu ja kommentointi ovat työntekijän keinoja tukea asiakasta pääsemään tämän asettamiin tavoitteisiin. Tämä vaatii kuitenkin työntekijältä vahvaa ammattitaitoa. Parhaassa tapauksessa asiakas oppii työntekijän esimerkin kautta itse huomaamaan kodin mahdolliset puutteet ja tulevaisuudessa korjaa niitä itseohjautuvasti. (Juhila ym. 2020, 12–13.) Myös monialaisen yhteistyön koordinoiminen on tärkeää, sillä muille sektoreille kuuluvia työtehtäviä saatetaan usein delegoida sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Työntekijän onkin osattava priorisoida työtehtäviä sekä asettaa rajoja, jotta työmäärästä on mahdollista selviytyä. (Juhila ym. 2021, 258–259.)

Myös tutkimusta tehtäessä odottamattomien ja vaikeidenkin tilanteiden ratkaiseminen on osa haastateltavien kotona tehtävää työtä (Lydahl 2021, 525). Haastateltavan kotona tehtäviin haastatteluihin liittyy erilaisia turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä, jotka tutkijan on otettava huomioon, sillä tuntemattoman ihmisen kotiin mentäessä turvallisuusriski on aina läsnä. Haastateltavien kannalta haastattelutilanteessa taas on tärkeää, että tutkija pystyy luomaan turvallisen ilmapiirin, jossa sensitiivisistä aiheista pystytään puhumaan. (Kallinen & Rautio 2016, 29.) On myös osa tutkijan ammattitaitoa olla reagoimatta kaikkeen, mitä kotikäynnillä tapahtuu tai tulee vastaan. Haastateltavan kodin kunnioittaminen on tärkeä aineiston keräämistä edesauttava tekijä. (Lydahl ym. 2021, 524.) Kallisen ja Raution (2016, 33) mukaan haastattelutilanteiden yllätyksellisyys nostaa esiin koulutuksen tarpeen haastateltavan kodeissa tapahtuvia haastattelutilanteita varten, etenkin sensitiivisiä aiheita tutkittaessa. Myös Muzicantin ja Peledin (2018, 840) mukaan asiakkaan kodeissa tehtävä työ kehollisine elementteineen ei tällä hetkellä saa ansaitsemaansa ammatillista tunnustusta. He argumentoivatkin tutkimuksessaan, että työntekijöiden koulutukseen tulisi kotikäyntien osalta laittaa nykyistä enemmän resursseja (Muzicant & Peled 2018, 841).

5 Johtopäätökset

Olen tässä tutkielmassa koonnut teemoittelun avulla aineistostani tietoa siitä, millaisia erityispiirteitä asiakkaan kotiin sosiaalityön tekemisen paikkana liittyy. Analyysini tuloksena muodostin asiakkaan kodin erityispiirteistä neljä teemaa, joiden kautta vastaan tutkimuskysymykseeni. Koti sosiaalityön tekemisen paikkana saa aineistosta muodostamieni tulosten mukaan fyysisiä, emotionaalisia, työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukseen ja valtasuhteeseen vaikuttavia sekä työntekijän erityisosaamista vaativia erityispiirteitä. Nämä kodin erityisyyttä kuvaavat teemat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan kietoutuvat vahvasti toinen toisiinsa.

Ensimmäiseen teemaan, eli asiakkaan kodin fyysisiin erityispiirteisiin lukeutuvat sen yksityisyys (esim. Kallinen & Rautio 2016; Lydahl ym. 2021; Vesa ym. 2017) ja yksilöllisyys (esim. Juhila ym. 2021; Kallinen & Rautio 2016), asiakkaan henkilökohtaiset tavarat (esim. Holmberg & Ranta 2021; Kallinen & Rautio 2016) ja muut kodin fyysiset elementit, kuten sen puhtaus tai likaisuus (esim. Ferguson 2018; Muzicant & Peled 2018) sekä toisaalta kodin fyysisiin piirteisiin liittyvät normit ja ennako-oletukset (esim. Holmberg & Ranta 2021; Juhila ym. 2020). Toinen teema koostuu asiakkaan kotiin liittyvistä emotionaalisista erityispiirteistä, joita ovat esimerkiksi työntekijöiden keholliset ja aistilliset tuntemukset kotikäyntien aikana (esim. Ferguson 2018; Muzicant & Peled 2018), kodin ilmapiirin työntekijöille aiheuttamat tunteet (esim. Ferguson 2018; Juhila ym. 2021; Muzicant & Peled 2018) sekä asiakkaan näkökulmasta muun muassa kodin turvallisuuteen tai turvattomuuteen liittyvät tuntemukset (esim. Ferguson 2018; Holmberg & Ranta 2021; Vesa 2017). Kolmas teema kuvaa asiakkaan kotia työntekijän ja asiakkaan valta-asetelmaa tasoittavana ja vuorovaikutusta edesauttavana paikkana, johon liittyy esimerkiksi erilaisten roolien ottamista kuin institutionaalisissa tiloissa (esim. Holmberg & Ranta 2021; Juhila ym. 2020; Lydahl ym. 2021) sekä vuorovaikutuksessa esiin tulevien asiakkaan arkeen liittyvien asioiden konkretisoitumista (esim. Holmberg & Ranta 2021; Kallinen & Rautio 2016). Neljäs teema taas kuvaa, millaista erityistä osaamista asiakkaan koti sosiaalityön tekemisen paikkana työntekijältä vaatii. Tällaista erityisosaamista ovat tulosteni perusteella esimerkiksi orientoituminen kotikäynteihin (esim. Ferguson 2018), kotikäyntien suunnittelu ja ennakointi (esim. Ferguson 2018; Juhila ym. 2021), sekä toisaalta improvisointi (esim. Ferguson 2018), joustavuus (esim. Juhila ym. 2021; Vesa ym. 2017), tietämättömyyden sietäminen (esim. Ferguson 2018) sekä itsereflektointi (esim. Ferguson 2018; Günther 2021; Juhila ym. 2021) ja asiakkaan kodin erityisyyden tiedostaminen (esim. Vesa ym. 2017).

Tutkielmani tulosten perusteella näyttäisi siltä, että sosiaalityöntekijän on omattava tietämystä asiakkaan kotiin liittyvistä erityispiirteistä sosiaalityön tekemisen paikkana sekä kotikäynteihin

liittyvää erityisosaamista pystyäkseen tekemään sosiaalityön tavoitteiden mukaista työtä myös asiakkaan kotona. Johtopäätöksiä tehtäessä on kuitenkin otettava huomioon myös tutkielman rajoitteet. Tutkielmani kiinnittyy alusta loppuun asti vahvasti suomalaiseen ja eurooppalaiseen kontekstiin, mitä voidaan pitää sekä sen vahvuutena että heikkoutena. Pääasiassa suomalaisiin sosiaalityön klassikkoteoksiin pohjautuva teoriaosuus mahdollistaa kodin merkitysten tarkastelun nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan viitekehyksessä. Myös aineistoon valitut tutkimukset sijoittuvat yhtä lukuun ottamatta Eurooppaan, mikä lisää teoriaosuuden ja tulosten välistä yhteneväisyyttä. Toisaalta tämä heikentää tutkielmassa esitettyjen määritelmien ja tulosten globaalia sekä kulttuurien välistä yleistettävyyttä, mikä on tärkeä huomioida. Toinen tutkielman yleistettävyyteen liittyvä rajoitus on, että valitsemani aineistoni koostuu pelkästään laadullisista tutkimuksista. Laadullisissa tutkimuksissa tutkimuskohteena on tutkimukseen osallistuvien elämysmaailma (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), jolloin tulosten yleistäminen voi olla kyseenalaista. Toisaalta on ymmärrettävää, että aiheesta on tehty nimenomaan laadullista tutkimusta, sillä kodin merkitystä tai asiakkaan kotiin liittyviä erityispiirteitä voisi olla vaikea saavuttaa määrällisin menetelmin niiden henkilökohtaisen ja yksilöllisen luonteen vuoksi. Haluan kuitenkin painottaa, etteivät kuvaukseni kodin merkityksistä ja tulokseni asiakkaan kodin erityispiirteistä sosiaalityön tekemisen paikkana ole koko totuus, vaan valintojeni kautta muodostunut kokonaisuus aiheesta.

Vaikka sivuankin teorialuvussa kodittomuuden ja asunnottomuuden tematiikkaa, ei valitsemani aineisto juurikaan ota kantaa tutkimuskysymykseeni kodittomien tai asunnottomien ihmisten näkökulmista. Mielestäni olisikin tarpeen tutkia entistä enemmän oman kodin painottamisen sekä liikkuvien palvelujen lisääntymisen vaikutuksia nimenomaan kodittomien ja asunnottomien ihmisten näkökulmista. Myös tutkimukselle erilaisten asumiseen liittyvien yhteiskunnallisten normien ja ennako-oletusten vaikutuksista asenteisiimme sekä asumiskäyttäytymiseemme olisi mielestäni tarvetta. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, kuinka yhteneväisiä kotikäyntien käytännöt esimerkiksi Suomessa eri sosiaalityön sektoreilla tai työntekijöiden välillä ovat. Tutkielmani nostaa esiin myös tarpeen kotikäynteihin liittyvien tietojen ja taitojen sisällyttämisestä sosiaalityön opintoihin.

Lähteet

Aineisto merkitty*

- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) selvitys (2021) Asunnottomat 2020.
- Buckland, Rosie (2020) Towards a social work of home? *Qualitative Social Work* 20(1–2), 77–82.
- *Ferguson, Harry (2018) Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. *Qualitative Social Work* 17(1), 65–80.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2018) Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Hannele Forsberg ja Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 7–19.
- Granfelt, Riikka (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- *Günther, Kirsi (2021) ”Body Work” in Home-Base Substance Abuse Care. *Social Inclusion* 9(3), 256–264.
- Haahtela, Riikka & Juhila, Kirsi (2016) Arjen valinnat ja neuvot kotikuntoutuksen kohtaamisissa. Teoksessa Kirsi Juhila ja Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 192–214.
- Hall, Christopher & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2021) Deinstitutionalisation and ‘Home Turn’ Policies: Promoting or Hampering Social Inclusion? *Social Inclusion* 9(3), 179–189.
- Heino, Taina & Kyyhkynen, Tuula & Vänskä, Riitta & Pehkonen, Aini (2019) Kahlitseva häpeä – juomisen vaikutukset ikääntyvillä naisilla. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni ja Katja Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino, 195–217.
- *Holmberg, Suvi & Ranta, Johanna (2021) Koti katkaisuhoidon tilana. *Janus* 29, 54–70.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- IFSW (2014) Sosiaalityön globaali määritelmä. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>. Viitattu 7.3.2022.
- Juhila, Kirsi. Teemoittelu. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>. Viitattu 22.2.2022.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- *Juhila, Kirsi & Holmberg, Suvi & Lydahl, Doris & Hall, Christopher (2020) Observing and Commenting on Clients’ Home Environments in Mobile Support Home Visit Interactions: Institutional Gaze, Normalization and Face-work. *Housing, Theory and Society* 39(1), 82–97.
- Juhila, Kirsi & Jolanki, Outi & Vilkkö, Anni (2016) Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa Kirsi Juhila ja Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 11–39.
- Juhila, Kirsi & Kröger, Teppo (2016) Esipuhe. Teoksessa Kirsi Juhila ja Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 5–10.

- *Juhila, Kirsi & Löfstrand Hansen, Cecilia & Raitakari, Suvi (2021) Devoted work without limits? Activities and premises of home visit work at the margins of community care. *International Journal of Care and Caring* 5(2), 247–262.
- *Kallinen, Kati & Rautio, Susanna (2016) Haastateltavan kodin merkitys haastattelupaikkana tutkittaessa sensitiivisiä perheaiheita. *Nuorisotutkimus* 34(4), 22–36.
- Kallio, Tomi (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 2, 18–28.
- Kaukonen, Olavi (2019) Päihdehuollon kehitys ja sosiaaliset oikeudet. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni ja Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 23–47.
- Laitinen, Merja (2004) *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Tampere: Vastapaino.
- *Lydahl, Doris & Holmberg, Suvi & Günther, Kirsi & Ranta, Johanna (2021) Doing data together – affective relations and mobile ethnography in home visits. *Qualitative Research* 21(4), 515–530.
- MARGI-tutkimusryhmä. <https://research.tuni.fi/margi-fi/>. Viitattu 1.3.2022.
- Moran, Paul & Atherton, Frances (2019) *The Philosophy of Homelessness: Barely Being*. Milton: Routledge.
- *Muzicant, Amit & Peled, Einat (2018) Home Visits in Social Work: From Disembodiment to Embodied Presence. *British Journal of Social Work* 48, 826–842.
- PL, Suomen perustuslaki 731/1999.
- Pohjola, Anneli (2016) Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 87–96.
- Poikonen, Heidi & Kekoni, Taru (2019) Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni ja Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 49–82.
- Pölkki, Pirjo (2016) Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 261–277.
- Ranta, Johanna & Juhila, Kirsi (2019) Kodittomuus on muutakin kuin elämä ilman asuntoa. Tampereen yliopisto: Alusta! <https://www.tuni.fi/alustalehti/2019/12/04/kodittomuus-on-muutakin-kuin-elamaa-ilman-asuntoa/>. Viitattu 12.4.2022.
- *Räsänen, Jenni-Mari (2019) Toimintakyvyn arviointimenetelmien käytön ja arkityön tasapainottelua kotiin vietävissä palveluissa. *Janus* 27(2), 111–126.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) Kvalitatiivinen I. laadullinen tutkimus. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html. Viitattu 4.4.2022.
- SHL, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli (2016) Universalismi ja sen vaihtoehdot. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 57–74.

- Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (2016) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus.
- *Vesa, Eila & Orjasniemi, Tarja & Skaffari, Pia (2017) Ikääntyvien päihdeongelmaisten naisten tuen tarpeet ja kotiin jalkautuvan päihdetyön mallin kehittäminen. *Gerontologia* 31(1), 23–37.
- Whittemore, Robin & Knafl, Kathleen (2005) Methodological issues in nursing research. The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52(5), 546–553.
- Zufferey, Carole & Yu, Nilan & Hand, Tammy (2019) Researching home in social work. *Qualitative Social Work* 19(5–6), 1095–1110.

Liitteet

Liite 1. Tutkielman aineiston perustiedot.

Artikkelin viitetiedot	Sosiaalityön konteksti	Aineisto ja menetelmät	Tutkimuskysymys	Keskeiset tulokset
Ferguson, Harry (2018) Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. <i>Qualitative Social Work</i> 17(1), 65–80.	lastensuojelu	<ul style="list-style-type: none"> • 24 sosiaalityöntekijän työn seuraaminen Englannissa • 87 nauhoitettua tapaamista, joista 71 nauhoitettu kotikäynneillä • etnografinen tutkimus 	Millaisia ”piilotettuja” työtapoja sosiaalityön kotikäynneillä esiintyy?	Sosiaalityön kotikäyntien työtavat muodostavat oman erityisen asiantuntijuuden kenttensä, joka vaatii työntekijältä erilaisia valmiuksia ja taitoja, kuten ennakoimista ja suunnittelua sekä toisaalta tietämättömyyden sietämistä.
Günther, Kirsi (2021) ”Body Work” in Home-Base Substance Abuse Care. <i>Social Inclusion</i> 9(3), 256–264.	päihdetyö	<ul style="list-style-type: none"> • 13 nauhoitettua kotikäyntiä • liikkuva etnografinen tutkimus • analyysimenetelmänä diskurssianalyysi 	Mitä ”body work” on asiakkaan kotona tehtävässä päihdetyössä ja miten siitä neuvotellaan?	Koti ympäristönä vaikuttaa työntekijän ja asiakkaan väliseen kommunikaatioon. Kun työntekijä institutionaalisenä toimijana menee asiakkaan kotiin, pyrkii tämä yleensä kunnioittamaan tämän yksityistä tilaa.
Holmberg, Suvi & Ranta, Johanna (2021) Koti katkaisuhoidon tilana. <i>Janus</i> 29, 54–70.	päihdetyö	<ul style="list-style-type: none"> • 8 nauhoitettua kotikäyntiä neljän eri asiakkaan luokse • liikkuva etnografinen tutkimus • aineisto on analysoitu yksityiskohtaisen vuorovaikutuksen analyysin keinoin 	Miten koti tilana tukee ja haastaa psykososiaalisesti orientoituneen katkaisuhoidon käytäntöjä?	Koti erityispiirteinen luo turvallisen ja häpeältä suojaavan sekä autonomiaa ja tukea antavan tilan katkaisuhoidolle, mutta edellyttää asiakkaalta tietoisuutta kotiin liittyvistä juomista laukaisevista tekijöistä sekä vastuunottoa.
Juhila, Kirsi & Holmberg, Suvi & Lydahl, Doris & Hall, Christopher (2020) Observing and Commenting on Clients’ Home Environments in Mobile Support Home Visit Interactions: Institutional Gaze, Normalization and Face-work. <i>Housing, Theory and Society</i> 39(1), 82–97.	aikuissosiaalityö, tuetun asumisen palvelut	<ul style="list-style-type: none"> • 20 nauhoitettua kotikäyntiä ja kenttämuistiinpanot • aineisto kerätty liikkuvan etnografian keinoin • etnometodologinen tutkimus 	Miten työntekijät tarkastelevat ja kommentoivat asiakkaiden kotiympäristöjä? Miten kodin normalisointi ja kasvojen säilyttämisen käytännöt on sisällytetty asiakkaan kodin tarkasteluun ja kommentointiin?	Tunnistettiin viisi tarkastelun ja kommentoinnin strategioita, joiden tarkoituksena on auttaa asiakasta korjaamaan kotinsa puutteita ja näin tukea tämän arkea. Nämä strategiat ovat tärkeä osa työntekijän ammattitaitoa. Tutkimus nostaa myös esille, kuinka tärkeää työntekijän on tiedostaa oma valtansa mennessään asiakkaiden koteihin.
Juhila, Kirsi & Löfstrand Hansen, Cecilia & Raitakari, Suvi (2021) Devoted work without limits? Activities and premises of home visit work at the margins of community care. <i>International Journal of Care and Caring</i> 5(2), 247–262.	mielenterveys-, ja päihdepalvelut, tuetun asumisen palvelut	<ul style="list-style-type: none"> • 6 työntekijöiden ryhmähaastattelua (n=42), joista kolme toteutettu Suomessa ja kolme Ruotsissa yhteensä viidessä eri yksikössä • aineisto on koodattu ATLAS -ohjelmalla 	Mitä aktiviteetteja kotikäynteihin sisältyy työntekijöiden näkökulmasta? Mitkä ovat kokonaisvaltaisen kotikäynnin ydinpremissit avohuollon marginaaleissa?	Kotikäynnit ovat luonteeltaan kokonaisvaltaisia ja heterogeenisiä. Kotikäyntien kolme ydinpremissiä ovat tilannekohtaisuus, rajattomuus ja empatia, joihin liittyy sekä työtä haastavia että sitä tukevia tekijöitä.

<p>Kallinen, Kati & Rautio, Susanna (2016) Haastateltavan kodin merkitys haastattelupaikkana tutkittaessa sensitiivisiä perheaiheita. Nuorisotutkimus 34(4), 22–36.</p>	<p>sosiaalityön tutkimus, lastensuojelu ja perheiden palvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kaksi haastattelututkimusta, toisessa haastateltiin 29:ää 8-12 -vuotiasta lasta ja toisessa 9:ää vanhempaa, suurin osa haastateluista tapahtui haastateltavien kotona • laadullinen sisällön analyysi 	<p>Millaista on tehdä haastatteluja sensitiivisestä perheaiheesta, kun haastattelupaikkana on haastateltavan koti?</p>	<p>Vuorovaikutus, empatia, luottamus, turvallisuus sekä dialogisuus mahdollistuvat ja korostuvat haastateltavan kotona tapahtuvassa haastattelussa, kun käsitellään sensitiivisiä aiheita.</p>
<p>Lydahl, Doris & Holmberg, Suvi & Günther, Kirsi & Ranta, Johanna (2021) Doing data together – affective relations and mobile ethnography in home visits. Qualitative Research 21(4), 515–530.</p>	<p>sosiaalityön tutkimus, mielenterveys- ja päihdepalvelut, aikuissosiaalityö, tuetun asumisen palvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kenttämuistiinpanot 73:lta kotikäynniltä • etnometodologinen tutkimus • etnografinen kenttätö tehty Suomessa ja Ruotsissa • aineisto koodattu kolmesti 	<p>Kuinka aineistoa luodaan intiimeissä tiloissa kuten asiakkaan kotona yhteistyössä erilaisten kotiin vietävien palveluntarjoajien kanssa?</p>	<p>Kun tehdään tutkimusta asiakkaiden kodeissa, on tutkijan vaikeaa ja jopa mahdotonta olla näkymätön ulkopuolinen tarkkailija kotiin liittyvien erityispiirteiden vuoksi. Tasapainon löytämiseksi eri osapuolet ottavat kohtaamisessa erilaisia rooleja.</p>
<p>Muzicant, Amit & Peled, Einat (2018) Home Visits in Social Work: From Disembodiment to Embodied Presence. British Journal of Social Work 48, 826–842.</p>	<p>kotikäynnit, esimerkiksi perhetyö, vanhustyö ja lastensuojelu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 15:n sosiaalityöntekijän puolistrukturoidut haastattelut Israelissa • nauhoitukset analysoitu kahdessa vaiheessa • teemoittelu 	<p>Millaisia kehollisia tuntemuksia sosiaalityöntekijöillä esiintyy kotikäynneillä ja miksi? Entä miten niitä säädellään institutionaalisesti ja millaisia diskursseja niihin liittyy?</p>	<p>Kotikäynteihin liittyy paljon kehollisia tuntemuksia, toisin kuin muualla tehtävään sosiaalityöhön. Tämä tuo työlle haasteita, mutta myös tarjoo sille aitoutta ja syvyyttä, jota ei voi muualla saavuttaa.</p>
<p>Räsänen, Jenni-Mari (2019) Toimintakyvyn arviointimenetelmien käytön ja arkityön tasapainottelua kotiin vietävissä palveluissa. Janus 27(2), 111–126.</p>	<p>tuetun asumisen palvelut, mielenterveys- palvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 9 työntekijän yksilö- ja ryhmähaastattelu • etnometodologinen tutkimus 	<p>Miten työntekijät jäsentävät ja järjelevät arviointimenetelmien sopivuutta kotona tehtävään ja liikkuvaan työhön?</p>	<p>Arviointimenetelmien käyttö asiakastilanteissa, erityisesti asiakkaiden kodeissa, vaatii työntekijältä sensitiivisyyttä ja tilannekohtaista harkintaa sen ajoittamisesta sekä perustelusta ja auki-selittämisestä asiakkaalle.</p>
<p>Vesa, Eila & Orjasniemi, Tarja & Skaffari, Pia (2017) Ikääntyvien päihdeongelmaisten naisten tuen tarpeet ja kotiin jalkautuvan päihdetyön mallin kehittäminen. Gerontologia 31(1), 23–37.</p>	<p>gerontologia, päihdetyö</p>	<ul style="list-style-type: none"> • viiden 65-71 -vuotiaan yksinasuvan naisen haastattelut • aineiston keruumenetelmänä feministinen haastattelu • analyysimenetelmänä aineistolähtöinen sisällönanalyysi 	<p>Millaisina ikääntyvien päihkeitä ongelmallisesti käyttävien naisten elämäntilanteet ja avuntarpeet näyttäytyvät? Entä millainen on heille kehitetty kotiin jalkautuvan päihdetyön malli?</p>	<p>Kodin merkitykset ovat moninaiset. Sinne jalkautuvan päihdetyön tarkoituksena on tukea siellä selviytymistä, ehkäistä syrjäytymistä sekä vahvistaa osallisuutta ja oikeutta ihmisarvoiseen elämään. Kotiin jalkautuvassa päihdetyön mallissa on kyse jaetusta vastuusta, jota sosiaalityöntekijä koordinoi.</p>